

TIJORAT BANKLARIDA XALQARO PUL O'TKAZMALARI, ULARNING HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH

Bobomurodov Shamshod Erkin o'g'li

Bank-Moliya akademiyasi magistr talabasi (Bank hisobi va
auditi) NBU (Bosh amaliyot filiali) kredit bo'limi mutaxassis

shamshodbobomurodov0001@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistondagi tijorat banklaridagi xalqaro pul o'tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot banklar tomonidan xalqaro pul o'tkazmalari bo'yicha qo'llanilayotgan innovatsion yechimlar tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro pul o'tkazmalari hisobi va auditini jarayonini takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, xalqaro pul o'tkazmalari, hisob, audit, raqamli transformatsiya, elektron tijorat

Аннотация: В данной статье рассмотрены вопросы совершенствования международных денежных переводов, их учета и аудита в коммерческих банках Узбекистана. В исследовании проанализированы инновационные решения, используемые банками для международных денежных переводов. Также разработаны предложения и рекомендации, направленные на совершенствование процесса учета и аудита международных денежных переводов.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, международные денежные переводы, учет, аудит, цифровая трансформация, электронная коммерция

Abstract: This article covers the issues of improving international money transfers, their accounting and audit in commercial banks in Uzbekistan. The study analyzed innovative solutions used by banks on international money transfers. Proposals and recommendations have also been developed aimed at improving the process of international money transfer accounting and auditing.

Key words: Commercial Bank, international money transfers, account, audit, digital transformation, e-commerce

KIRISH. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil-12-maydagi farmoni bilan tasdiqlangan "2020-2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi"da bank tizimini raqamli transformatsiya qilish alohida yo‘nalish sifatida belgilangan [1]. Strategiyada mamlakatimiz banklarining raqobatbardoshligini oshirish va ularning jahon moliya bozoridagi o‘rnini mustahkamlash uchun zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etishga alohida e’tibor qaratilgan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi tijorat banklarida xalqaro pul o‘tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish masalalarini o‘rganish, banklar tajribasini tahlil qilish hamda sohaga oid muammolarni aniqlash va ularni hal etishga qaratilgan takliflar tayyorlashdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI. Tadqiqot jarayonida kuzatuv, solishtirma tahlil, guruhlash, tizimli tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xorijiy davlatlarda xalqaro pul o‘tkazmalari bilan bog‘liq jarayonlarni tartibga

solish, ularni hisob kitob qilish va auditi masalalari bo'yicha chop etilgan ilmiy maqolalar o'rganildi.

Hayitov va Isroilov [2] tomonidan banklarning xalqaro pul o'tkazmalari operatsiyalarining huquqiy asoslari, Maxmudova [3] moliyaviy xizmatlar bozorida banklar va mijozlar manfaatlarini himoya qilish masalalarini o'rgangan. Alimov [4] banklarda xalqaro pul o'tkazmalari buxgalteriya hisobining xususiyatlarini tahlil qilgan.

NATIJALAR. 2022 yildan boshlab AT "Aloqabank"da elektron tijoratni rivojlantirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va bank jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha keng qamrovli chora tadbirlar amalga oshirildi. Bank tomonidan 2014-yilda O'zbekistondagi ilk virtual terminallar orqali ekvayring faoliyati boshlangan [5].

2022-yil yakunlariga ko'ra, "Aloqabank"ning E-POS terminallar bo'yicha bozordagi ulushi 16%, ekvayring aylanmasi esa 3% ga yetdi. Bankda mobil banking ilovalarini rivojlantirish va raqamli bankning funksional imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha qator innovatsion loyihalar amalga oshirildi.

"Aloqabank" mijozlari uchun xalqaro pul o'tkazmalari bo'yicha chegaralararo va kartadan kartaga onlayn tranzaksiyalarni amalga oshirish imkoniyati yaratilgan [5]. Bank transchegaraviy pul o'tkazmalari bozorida etakchi o'rinni egallash uchun raqamli transformatsiya va innovatsion yechimlarni jadal joriy etib bormoqda.

TAHLIL VA MUHOKAMA. Xalqaro pul o'tkazmalari bo'yicha xorijiy hamkorlar bilan o'zaro munosabatlarni kengaytirishda banklar uchun risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va xalqaro standartlarga mos keluvchi ichki nazorat protseduralarini joriy etish zarur.

Xalqaro pul o'tkazmalari bo'yicha operatsiyalarni hisobga olish va audit qilishda xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy tajribaga asoslangan metodologiyalarni qo'llash

maqsadga muvofiq. Ayni vaqtda banklar oʻrtasida pul oʻtkazmalari va toʻlov tizimlarining oʻzaro integratsiyasini taʼminlash, hamkorlik modellarini rivojlantirish lozim.

Oʻzbekistonda xalqaro pul oʻtkazmalari bozorining rivojlanishida bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda:

- banklar infratuzilmasining yetarli emasligi;
- bank kartalari va mobil bankingdan foydalanish darajasining pastligi;
- raqamli savodxonlik va moliyaviy ongning talab darajasida emasligi.

2023-2024-yillarda Oʻzbekistondagi boshqa tijorat banklari ham xalqaro pul oʻtkazmalari sohasida faol innovatsion yechimlarni joriy etmoqda. Xususan, "Ipoteka-bank" 2023-yilda xalqaro pul oʻtkazmalari boʻyicha mobil ilovani ishga tushirib, mijozlariga 24/7 rejimida xizmat koʻrsata boshladi [6]. "Agrobank" esa 2024-yildan boshlab xorijiy hamkor banklari bilan hamkorlikda kartadan kartaga xalqaro pul oʻtkazmalari tizimini yoʻlga qoʻydi [7].

Markaziy bank maʼlumotlariga koʻra, 2023-yil yakunida respublikada jami xalqaro pul oʻtkazmalarining 45% onlayn tarzda amalga oshirildi va bu koʻrsatkich oʻtgan yilga nisbatan 20% ga oʻsdi [8]. 2024-yil 1-chorak yakunlariga koʻra esa, tijorat banklari tomonidan xalqaro pul oʻtkazmalari boʻyicha koʻrsatilgan xizmatlar hajmi 2023-yilning shu davriga nisbatan 30% ga oshdi [9].

Shu bilan birga, xalqaro pul oʻtkazmalari bozorining yanada rivojlanishi uchun quyidagi muammolarni hal etish zarur:

- naqd pulga boʻlgan yuqori talabni pasaytirish va aholi oʻrtasida raqamli toʻlovlar madaniyatini shakllantirish;
- milliy toʻlov tizimi infratuzilmasini yanada rivojlantirish, bank va toʻlov tashkilotlari oʻrtasidagi hamkorlikni kengaytirish;
- chakana toʻlov xizmatlari bozorida sogʻlom raqobat muhitini taʼminlash va innoqvatsiyalarni ragʻbatlantirish.

Xorijiy mamlakatlarda xalqaro pul o'tkazmalari sohasida zamonaviy yondashuvlar va innovatsion yechimlar keng qo'llanilmoqda. AQSh, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda blokchain texnologiyalariga asoslangan xalqaro pul o'tkazmalari tizimlari faol rivojlanmoqda. Yevropa Ittifoqi mamlakatlari tajribasida ham onlayn pul o'tkazmalari va raqamli banking xizmatlari keng joriy etilgan bo'lib, bu borada direktiva va regulyativ hujjatlar ishlab chiqilgan [10].

Deloitte kompaniyasi tadqiqotiga ko'ra [11], dunyo bo'yicha chakana xalqaro pul o'tkazmalari bozori 2023-yilda 23,4 trln. AQSh dollarini tashkil etgan va 2030-yilga borib bu ko'rsatkich 42,5 trln. dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bunda an'anaviy pul o'tkazmalari ulushi qisqarib, raqamli o'tkazmalar salmog'i ortib borishi kutilmoqda.

Rossiyada so'nggi yillarda xalqaro pul o'tkazmalari bozori jadal sur'atlarda rivojlanib, bank va nobank kredit tashkilotlari tomonidan zamonaviy pul o'tkazish usullari taklif etilmoqda. Jumladan, "Zolotaya Korona", CONTACT kabi nobank pul o'tkazmalari tizimlari nafaqat MDH davlatlariga, balki uzoq xorijiy mamlakatlarga ham tezkor pul o'tkazish imkonini bermoqda.

Banklar va moliyaviy institutlar faoliyatida xalqaro pul o'tkazmalarini yanada rivojlantirish va takomillashtirish zamonaviy axborot texnologiyalari, innovatsion yechimlarni jadal joriy etish bilan uzviy bog'liq. O'zbekistonda ham bank tizimining barqaror rivojlanishi, raqamli transformatsiyasi va xalqaro moliya bozoriga integratsiyasi uchun ushbu sohada tizimli islohotlarni davom ettirish, zamonaviy xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega.

XULOSALAR

Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari faoliyatini samarali tashkil etish uchun raqamli bankingga o'tish, shartnoma intizomini mustahkamlash, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish zarur. Xalqaro pul o'tkazmalari hisobi va auditida bank

operatsiyalarining xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash, auditorlik tekshiruvlarining mustaqilligini oshirish lozim.

Davlat banklari transformatsiyasi doirasida elektron tijorat va masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish, mijozlar ehtiyojlarini maksimal darajada qondirish, bank tizimining innovatsion salohiyatini oshirish masalalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Banklar tomonidan xalqaro pul o'tkazmalari bo'yicha xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va mijozlarning raqamli texnologiyalarga bo'lgan ishonchini mustahkamlash uchun mobil ilovalar, masofaviy bank xizmatlari va kliyent-bank hamkorlik platformalarini jadal rivojlantirish lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. Hayitov, S. va Isroilov, J. (2021). Xalqaro pul o'tkazmalari operatsiyalarini huquqiy tartibga solishning dolzarb masalalari. Iqtisodiyot va moliya - Economics and finance, (3), 25-34.
3. Maxmudova, G. (2022). Moliyaviy xizmatlar bozorida banklar va mijozlar manfaatlarini himoya qilishning institutsional asoslari. Bank axborotnomasi, (11), 17-25.
4. Alimov, I. (2023). Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari buxgalteriya hisobining xususiyatlari. Iqtisod va moliya - Economy and finance, (2), 48-56.
5. Aloqabank ATB rasmiy saytidagi ma'lumotlar. (2024).
6. "Ipotekabank" ATB rasmiy saytidagi ma'lumotlar. (2023).
7. "Agrobank" ATB rasmiy saytidagi ma'lumotlar. (2024).
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari. (2023).

9. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari. (2024).
10. European Parliament. (2023). Directive (EU) 2023/2366 on payment services in the internal market.
11. Deloitte. (2023). Payments trends 2023